Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

26. ožujka 2019.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Zaštita potrošačâ – Direktiva 93/13/EEZ – Članci 6. i 7. – Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Odredba o prijevremenom dospijeću ugovora o hipotekarnom zajmu – Utvrđivanje djelomične nepoštenosti odredbe – Ovlasti nacionalnog suda u slučaju kada postoji ‚nepoštena' odredba – Zamjena nepoštene odredbe odredbom nacionalnog prava"

U spojenim predmetima C-70/17 i C-179/17,

povodom zahtjevâ za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji su uputili Tribunal Supremo (Vrhovni sud, Španjolska), odlukom od 8. veljače 2017., koju je Sud zaprimio 9. veljače 2017., i Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Prvostupanjski sud br. 1 u Barceloni, Španjolska), odlukom od 30. ožujka 2017., koju je Sud zaprimio 7. travnja 2017., u postupku

Abanca Corporación Bancaria SA

protiv

Alberta Garcíje Salamance Santosa (C-70/17),

i

Bankia SA

protiv

Alfonsa Antonia Laua Mendoze,

Verónice Yuliane Rodríguez Ramírez (C-179/17),

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, R. Silva de Lapuerta, potpredsjednica, A. Prechal, M. Vilaras, F. Biltgen, K. Jürimäe i C. Lycourgos, predsjednici vijeća, E. Juhász, M. Ilešič, E. Levits, L. Bay Larsen, D. Šváby i S. Rodin (izvjestitelj), suci,

nezavisni odvjetnik: M. Szpunar,

tajnik: L. Carrasco Marco, administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 15. svibnja 2018.,

* Jezik postupka: španjolski

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za Abanca Corporación Bancaria SA, u početku J. Massaguer Fuentes i C. Vendrell Cervantes, *abogados*, zatim D. Sarmiento Ramírez-Escudero, *abogado*,

– za Bankia SA, J. M. Rodríguez Cárcamo i A. M. Rodríguez Conde, *abogados*,

– za španjolsku vladu, M. J. García-Valdecasas Dorrego, u svojstvu agenta,

– za mađarsku vladu, M. Z. Fehér, u svojstvu agenta,

– za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,

– za Europsku komisiju, J. Baquero Cruz i N. Ruiz García kao i A. Cleenewerck de Crayencour, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 13. rujna 2018.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjevi za prethodnu odluku odnose se na tumačenje Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.), osobito njezinih članaka 6. i 7.

2 Zahtjev za prethodnu odluku u predmetu C-70/17 podnesen je u okviru spora između Abanca Corporación Bancaria SA i Alberta Garcije Salamance Santosa u vezi s posljedicama koje treba izvesti iz utvrđenja nepoštenosti odredbe o prijevremenom dospijeću iz točke 6.a ugovora o zajmu s hipotekarnim jamstvom sklopljenog između tih dviju strana.

3 Zahtjev za prethodnu odluku u predmetu C-179/17 podnesen je u okviru spora između, s jedne strane, Bankia SA i, s druge strane, Alfonsa Antonia Laua Mendoze i Verónice Yuliane Rodríguez Ramírez u vezi sa zahtjevom za hipotekarnu ovrhu, koji je u tijeku pred sudom koji je uputio zahtjev, u vezi s nekretninom pod hipotekom kao osiguranjem za isplatu određenog zajma.

Pravni okvir

Pravo Unije

4 Dvadeset četvrta uvodna izjava Direktive 93/13 određuje: „sudovi [i] upravna tijela država članica moraju na raspolaganju imati odgovarajuća i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalne primjene nepoštenih odredaba u potrošačkim ugovorima”.

5 Članak 1. stavak 1. te direktive glasi:

„Svrha ove Direktive je uskladiti zakone i druge propise država članica koji se odnose na nepoštene odredbe u ugovorima koji se sklapaju između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača.”

6 Članak 3. navedene direktive glasi kako slijedi:

„1. Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlih iz ugovora.

2. Uvijek se smatra da se o nekoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ona sastavljena unaprijed pa potrošač nije mogao utjecati na njezin sadržaj, posebno u kontekstu unaprijed formuliranog standardnog ugovora.

[…]”

7 Članak 6. stavak 1. iste direktive propisuje:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti vrijediti i bez tih nepoštenih odredaba.”

8 U skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 93/13:

„U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima.”

Španjolsko pravo

9 Članak 1124. Código Civil (Građanski zakonik) glasi kako slijedi:

„Smatra se da postoji mogućnost raskida obveza u slučaju uzajamnih obveza kada jedna ugovorna strana ne izvrši svoje obveze.

Oštećena strana može zahtijevati izvršenje te obveze ili njezin raskid, pri čemu ima pravo na naknadu štete u obama slučajevima. Čak i nakon što je odabrala izvršenje, oštećena strana može zahtijevati raskid kada se izvršenje pokazalo nemogućim.

Sud će naložiti zatraženi raskid, osim ako postoje razlozi koji opravdavaju davanje roka za izvršenje obveze.”

10 U skladu s člankom 1303. Građanskog zakonika:

„Kada se obveza proglasi ništetnom, ugovorne stranke moraju uzajamno vratiti stvari koje su bile predmet ugovora, plodove tih stvari i cijenu uvećanu za kamate, osim u slučajevima iz sljedećih članaka.”

11 Članak 1857. stavak 1. tog zakonika propisuje da je bitni uvjet ugovorâ o hipoteci u tome da su one zasnovane „radi jamčenja izvršenja glavne obveze”.

12 Članak 1858. tog zakonika propisuje:

„[…] [drugi] bitni element tih ugovora sastoji se u tome da se, po dospijeću glavne obveze, imovina koja je pod jamstvom ili hipotekom može prodati radi namirenja vjerovnika.”

13 U skladu s člankom 1876. istog zakonika:

„[…] [H]ipoteka omogućava da se nekretnine koje obuhvaća izravno i neposredno, bez obzira u čijem su posjedu, upotrijebi za izvršenje obveze za čije je osiguranje ona zasnovana.”

14 Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Zakon 1/2000 o građanskom postupku) od 7. siječnja 2000. (BOE br. 7 od 8. siječnja 2000., str. 575.; u daljnjem tekstu: LEC) izmijenjen je zakonom Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social (Zakon 1/2013 o mjerama za povećanje zaštite hipotekarnih dužnika, restrukturiranja duga i socijalne najamnine) od 14. svibnja 2013. (BOE br. 116 od 15. svibnja 2013., str. 36373.), uredbom Real Decreto-Ley 7/2013 de medidas urgentes de naturaleza tributaria, presupuestaria y de fomento de la investigación, el desarrollo y la innovación (Kraljevska uredba sa zakonskom snagom 7/2013 o hitnim mjerama porezne i proračunske naravi i o promicanju istraživanja, razvoja i inovacija) od 28. lipnja 2013. (BOE br. 155 od 29. lipnja 2013., str. 48767.), a potom uredbom Real Decreto-ley 11/2014, de medidas urgentes en materia concursal (Kraljevska uredba sa zakonskom snagom 11/2014 o hitnim mjerama u vezi sa stečajem) od 5. rujna 2014. (BOE br. 217, od 6. rujna 2014., str. 69767.).

15 Članak 693. stavak 2. LEC-a, u njegovoj verziji koja je bila na snazi na dan potpisivanja ugovorâ o kojem je riječ u glavom postupku, navodio je:

„Ukupna glavnica i kamate koje se duguju mogu se potraživati kada je dospijeće cijelog duga ugovoreno za slučaj zakašnjenja s plaćanjem jedne od dospjelih ugovorenih rata i kada je taj sporazum upisan u registar”.

16 Sukladno članku 693. stavku 2. LEC-a, koji se odnosi na prijevremeno dospijeće dugova s obročnom otplatom, u verziji koja je stupila na snagu nakon potpisivanja ugovorâ o kojima je riječ u glavnom predmetu:

„Može se potraživati ukupni dug s osnove glavnice i kamata ako je dospijeće cijelog zajma ugovoreno za slučaj neplaćanja najmanje triju mjesečnih rata, a da dužnik nije ispunio svoju obvezu plaćanja, ili tolikog broja plaćanja da se smatra da dužnik nije izvršio svoju obvezu tijekom razdoblja od najmanje tri mjeseca te ako se takav sporazum nalazi u aktu kojim se osniva zajam i u odgovarajućem registru.”

17 Članak 695. LEC-a, o postupku prigovora protiv ovrhe na nekretninama opterećenima hipotekom, u verziji koja je stupila na snagu nakon potpisivanja ugovora o kojima je riječ u glavnom postupku, glasi kako slijedi:

„1. U postupcima iz ovog poglavlja ovršenikov prigovor protiv ovrhe prihvaća se samo ako se temelji na sljedećim razlozima:

[…]

4) nepoštenost ugovorne odredbe na kojoj se temelji ovrha ili koja je omogućila utvrđivanje dugovanog iznosa.

2. U slučaju podnošenja prigovora u skladu s prethodnim stavkom, tajnik suda određuje prekid ovrhe i poziva stranke da pristupe sudu koji je donio rješenje o ovrsi. Poziv mora biti upućen najmanje petnaest dana prije održavanja dotične rasprave. Na toj raspravi sud saslušava stranke, ispituje dostavljene dokumente i drugog dana donosi odgovarajuću odluku u obliku rješenja.

3. […]

Ako se usvoji četvrti razlog, proglašava se obustava ovrhe ako je ugovorna odredba temelj ovrhe. U drugim slučajevima, nastavlja se s ovrhom bez primjene nepoštene odredbe.

4. Protiv odluke koja nalaže obustavu ovrhe ili neprimjenjivanje nepoštene odredbe ili odbijanje prigovora iz razloga koji je predviđen stavkom 1. točkom (4) ovog članka može se podnijeti žalba.

Izvan tih slučajeva, protiv odluka kojima se odlučuje o prigovorima iz ovog članka ne može se podnijeti žalba, a njihovi su učinci isključivo ograničeni na postupak ovrhe u okviru kojeg su donesene.”

18 Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Kraljevska zakonodavna uredba br. 1/2007 o usvajanju konsolidiranog teksta općeg zakona o zaštiti potrošača i korisnika i drugih dodatnih zakona), od 16. studenoga 2007. (BOE br. 287 od 30. studenoga 2007., str. 49181.), kako je izmijenjena zakonom Ley 3/2014 (Zakon br. 3/2014), od 27. ožujka 2014. (BOE br. 76, od 28. ožujka 2014., str. 26967.), u svojem članku 83. propisuje:

„Nepoštene odredbe su ništetne i smatra se da nisu bile ugovorene. U tu svrhu, nakon saslušanja stranaka, sud proglašava ništetnim nepoštene odredbe uključene u ugovor, koji međutim i dalje obvezuje stranke prema istim uvjetima ako se može održati bez nepoštenih odredaba.”

Glavni postupci i prethodna pitanja

Predmet C-70/17

19 Alberto García Salamanca Santos i Varela Pena ugovorom potpisanim 30. svibnja 2008. dobili su zajam osiguran hipotekarnim jamstvom pri bankarskoj instituciji Abance Corporación Bancaria u iznosu od 100 000 eura, na razdoblje od 30 godina.

20 Odredba 6.a tog ugovora, koja se odnosi na njegov prijevremeni raskid, glasi kako slijedi:

„6.a Prijevremeni raskid kreditne ustanove.

[Banka] može, bez potrebe za opomenom, proglasiti zajam dospjelim i zahtijevati pred sudom otplatu ukupnog duga, kako dospjelih iznosa tako i onih koji trebaju dospjeti, uvećanih za kamate, zatezne kamate, izdatke i troškove, u sljedećim slučajevima:

(a) Neplaćanje bilo koje rate kamata ili amortizacije, uključujući i sve njezine sastavne dijelove, ako stranke izričito zahtijevaju upis te odredbe u zemljišne knjige, u skladu s člankom 693. Zakona br. 1/2000.

[…]”

21 Alberto García Salamanca Santos podnio je tužbu za poništenje nadležnom španjolskom prvostupanjskom sudu, koja se odnosila na nekoliko odredbi tog ugovora o hipotekarnom zajmu, uključujući odredbu 6.a, s obrazloženjem da su te odredbe nepoštene.

22 Taj sud prihvatio je tužbu i utvrdio ništetnom, konkretno odredbu 6.a tog ugovora o hipotekarnom zajmu.

23 Banka Abanca Corporación Bancaria podnijela je žalbu protiv te presude Audiencia Provincial de Pontevedra (Provincijski sud u Pontevedri, Španjolska), koji ju je odbio presudom od 14. svibnja 2014., potvrđujući na taj način presudu donesenu u prvom stupnju.

24 Banka Abanca Corporación Bancaria podnijela je žalbu u kasacijskom postupku Tribunalu Supremo (Vrhovni sud) protiv presude Audiencia Provincial de Pontevedra (Provincijski sud u Pontevedri).

25 Sud koji je uputio zahtjev smatra, kao prvo, da je odredba 6.a nepoštena jer predviđa prijevremeno dospijeće ugovora o hipotekarnom zajmu kada dužnik nije platio samo jednu mjesečnu ratu. On nije siguran je li moguće, s obzirom na članak 6. stavak 1. Direktive 93/13, proglasiti ugovornu odredbu djelomično nepoštenom održavajući na snazi dio te odredbe koji se ne smatra nepoštenim. On u tom pogledu, u biti, smatra, da isključivanje nepoštenog elementa ugovorne odredbe i održavanje na snazi ostatka njegova sadržaja, koji nije nepošten, nije revizija ugovora ili zamjena ugovornog sadržaja.

26 Sud koji je uputio zahtjev pita se, nadalje protivi li se odredbama Direktive 93/13 dopunska primjena odredbe nacionalnog prava radi omogućavanja provođenja postupka hipotekarne ovrhe pokrenutog primjenom odredbe o prijevremenom dospijeću ugovora o zajmu, čiju je nepoštenost utvrdio nacionalni sud, kada se taj postupak smatra povoljnijim za potrošača od redovnog postupka ovrhe.

27 U tim je okolnostima Tribunal Supremo (Vrhovni sud) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da dopušta mogućnost da, kada nacionalni sud odlučuje o nepoštenosti odredbe o prijevremenom dospijeću iz potrošačkog ugovora o hipotekarnom zajmu koja predviđa, uz ostale slučajeve dospijeća zbog neplaćanja nekoliko mjesečnih rata, dospijeće zbog neplaćanja [samo] jedne mjesečne rate, navedeni sud utvrdi nepoštenost samo dijela ili samo slučaja dospijeća zbog neplaćanja jedne mjesečne rate i održi valjanim dio koji predviđa prijevremeno dospijeće zbog neplaćanja nekoliko mjesečnih rata koje je također općenito predviđeno u odredbi, neovisno o tome što konkretnu ocjenu o valjanosti ili nepoštenosti treba odgoditi do trenutka izvršavanja tog prava [utvrđenja prijevremenog dospijeća zajma]?

2) Može li nacionalni sud u skladu s Direktivom 93/13, nakon što je utvrđena nepoštenost odredbe o prijevremenom dospijeću ugovora o zajmu ili kreditu s hipotekarnim jamstvom – ocijeniti da je dopunska primjena pravila nacionalnog prava, iako određuje početak ili nastavak postupka ovrhe protiv potrošača, povoljnija za potrošača od obustave tog posebnog postupka hipotekarne ovrhe i dopustiti vjerovniku da zahtijeva raskid ugovora o zajmu ili kreditu ili zatraži dugovane iznose, i posljedično izvršenje osuđujuće presude, bez pogodnosti koje posebni postupak hipotekarne ovrhe daje potrošaču?”

Predmet C-179/17

28 Verónice Yuliane Rodríguez Ramírez i Alfonso Antonio Lau Mendoza sklopili su 22. lipnja 2005. s bankom Bankia ugovor o hipotekarnom zajmu u iznosu od 188 000 eura, na razdoblje od 37 godina.

29 Odredba 6.a tog ugovora, naslovljena „Prijevremeni raskid kreditnog tijela”, predviđa sljedeće:

„Neovisno o ugovorenom trajanju ovog ugovora, banka vjerovnik može proglasiti zajam dospjelim, smatrajući ga raskinutim i smatrajući dug prijevremeno dospjelim u cijelosti, osobito u slučaju neplaćanja po dospijeću jedne, nekoliko ili svih rata utvrđenih u drugoj odredbi [o amortizaciji].”

30 Nakon što tuženici u glavnom postupku nisu platili 36 mjesečnih rata, banka Bankia podnijela je zahtjev Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Prvostupanjski sud br. 1 u Barceloni) za hipotekarnu ovrhu na nekretnini pod hipotekom kao osiguranjem povrata danog zajma.

31 Sud koji je uputio zahtjev navodi da prema sudskoj praksi Tribunala Supremo (Vrhovni sud), kada sud koji postupa u posebnom postupku hipotekarne ovrhe utvrdi da se taj postupak temelji na nepoštenoj odredbi koja među ostalim predviđa prijevremeno dospijeće ugovora o zajmu u slučaju neplaćanja samo jedne mjesečne rate, taj sud mora, umjesto proglašavanja obustave na temelju članka 695. stavaka 1. i 3. LEC-a, nastaviti taj postupak. Taj rezultat postiže se zamjenjivanjem takve odredbe

pravilom iz članka 693. stavka 2. LEC-a, u verziji koja je stupila na snagu nakon potpisivanja ugovora o hipotekarnom zajmu iz točke 28. ove presude, koji omogućava prijevremeno dospijeće zajma u slučaju neplaćanja najmanje triju mjesečnih rata.

32 Prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, iz te sudske prakse proizlazi da obustava postupka podrazumijeva to da se banka može, nakon određivanja takve obustave, pozvati na članak 1124. Građanskog zakonika koji omogućava podnošenje tužbe radi toga da sud koji odlučuje u postupku proglasi raskid ugovora. Sudsku odluku donesenu povodom te tužbe izvršavalo bi se u redovnom postupku u kojem je moguće ovršiti svu imovinu dužnika, uključujući i njegovu nekretninu za stanovanje.

33 Sud koji je uputio zahtjev također navodi da, prema mišljenju Tribunala Supremo (Vrhovni sud), kada je nekretnina pod hipotekom dužnikova nekretnina za stanovanje, posebni postupak hipotekarne ovrhe sadržava, suprotno redovnom postupku ovrhe, više posebnosti namijenjenih zaštiti tog dužnika. Među tim posebnostima nalaze se, konkretno, mogućnost da dužnik ishodi obustavu ovrhe na nekretnini, primjena najniže dopuštene cijene ispod koje se dužnikova nekretnina za stanovanje ne može prodati na javnoj dražbi kao i mogućnost koja se priznaje dužniku da se oslobodi svojeg duga kada iznos dobiven od prodaje na javnoj dražbi nije dostatan za namirenje cijele tražbine. S obzirom na te posebnosti, Tribunal Supremo (Vrhovni sud) presudio je da je posebni postupak hipotekarne ovrhe povoljniji za interese potrošača od redovnog postupka ovrhe koji bi se primjenjivao nakon deklaratorne tužbe na temelju članka 1124. Građanskog zakonika.

34 Međutim, sud koji je uputio zahtjev sumnja u usklađenost sudske prakse Tribunala Supremo (Vrhovni sud) s člancima 6. i 7. Direktive 93/13.

35 S jedne strane, on preispituje to je li postupak hipotekarne ovrhe povoljniji u odnosu na sudski raskid ugovora o hipotekarnom zajmu na temelju članka 1124. Građanskog zakonika koji prati redovni postupak ovrhe. On s tim u vezi navodi da bi, u redovnom postupku ovrhe, potrošač u stvarnosti mogao dobiti na vremenu i izbjeći trenutno izbacivanje iz svoje nekretnine za stanovanje. Usto, analiza sudske prakse Tribunala Supremo (Vrhovni sud) i teksta članka 1124. Građanskog zakonika otkriva da je, kada je riječ o hipotekarnim zajmovima namijenjenima za kupnju nekretnine za stanovanje, relativno izgledno da će se odbiti deklaratornu tužbu na temelju članka 1124. Građanskog zakonika s obzirom na to da taj članak nije primjenjiv na ugovore o zajmu. Čak i ako bi se prihvatilo da se članak 1124. Građanskog zakonika primjenjuje na ugovore o zajmu, sud koji je uputio zahtjev navodi da se ne može isključiti mogućnost odbijanja tužbe za raskid ugovora, ako sud ocijeni opravdanim dodijeliti rok dužniku, kako to izričito predviđa taj članak.

36 S druge strane, dopunska primjena članka 693. stavka 2. LEC-a., u verziji koja je na snazi nakon potpisivanja ugovora o hipotekarnom zajmu, umjesto ugovorne odredbe koja je proglašena nepoštenom, bila bi, prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, problematična na dva načina.

37 Kao prvo, prema sudskoj praksi Suda, osobito njegovoj presudi od 21. siječnja 2015., Unicaja Banco i Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 i C-487/13, EU:C:2015:21), nacionalni sud može zamijeniti nepoštenu odredbu dopunskom odredbom nacionalnog prava samo u „slučajevima u kojima nacionalni sud zbog utvrđivanja ništetnosti nepoštene odredbe mora ugovor u cijelosti utvrditi ništetnim, izlažući time potrošača za njega nepovoljnim posljedicama”.

38 Kao drugo, pod pretpostavkom da se dopunsku primjenu članka 693. stavka 2. LEC-a, u verziji koja je na snazi nakon potpisivanja ugovora o hipotekarnom zajmu, smatra primjenjivom *in abstracto*, postojanje sporazuma između stranaka bio bi bitan uvjet predviđen tom odredbom da bi se ona mogla primijeniti. U ovom slučaju, takav bi sporazum doista proizlazio iz sklapanja ugovora o hipotekarnom zajmu, ali bi se upravo taj sporazum proglasilo nepoštenim i ništetnim.

39 Zbog svih tih razloga, koji pripadaju među pravna pitanja koja mogu biti važna u kontekstu odgovora na zahtjev za prethodnu odluku koji je podnio Tribunal Supremo (Vrhovni sud) u predmetu C-70/17, sud koji je uputio zahtjev smatrao je nužnim i potrebnim uputiti Sudu novi zahtjev za prethodnu odluku da bi ga mogao, prema potrebi, spojiti s prethodno upućenim zahtjevom u predmetu C-70/17.

40 U tim je okolnostima Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Barcelona (Prvostupanjski sud br. 1 u Barceloni, Španjolska) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Protivi li se člancima 6. i 7. [Direktive 93/13] sudska praksa (presuda Tribunala Supremo (Vrhovni sud) od 18. veljače 2016.) prema kojoj se, unatoč nepoštenosti odredbe o prijevremenom dospijeću i iako se zahtjev za ovrhu temelji na toj odredbi, ne treba obustaviti postupak hipotekarne ovrhe jer je njegovo nastavljanje pogodnije za potrošača, s obzirom na to da u okviru mogućeg izvršenja odluke donesene [u postupku] na temelju članka 1124. Građanskog zakonika potrošač ne bi imao pravo na postupovne pogodnosti svojstvene hipotekarnoj ovrsi, ali ne uzimajući u obzir činjenicu da se, prema dobro ustaljenoj sudskoj praksi samog Tribunala Supremo (Vrhovni sud), taj članak 1124. Građanskog zakonika (predviđen za dvostranoobvezne ugovore) ne primjenjuje na ugovor o zajmu, jer se radi o realnom i jednostrano obveznom ugovoru koji je sklopljen tek predajom novca i koji stoga stvara obveze samo za zajmoprimca, a ne i za zajmodavca (vjerovnika), zbog čega bi potrošač, ako se u deklaratornom postupku slijedi tu sudsku praksu, mogao ishoditi odluku kojom se odbija zahtjev za raskid i za naknadu štete nakon čega se više ne bi moglo tvrditi da je nastavak hipotekarne ovrhe pogodniji za njega?

2. U slučaju da se dopusti primjena članka 1124. Građanskog zakonika na ugovore o zajmu ili na sve slučajeve ugovora o kreditu, protivi li se člancima 6. i 7. [Direktive 93/13] sudska praksa poput one o kojoj je ovdje riječ, koja za ocjenu je li za potrošača pogodniji nastavak hipotekarne ovrhe ili vođenje deklaratornog postupka na temelju članka 1124. Građanskog zakonika ne uzima u obzir činjenicu da se u tom deklaratornom postupku mogu odbiti zahtjevi za raskid ugovora i za naknadu štete ako sud primijeni odredbu iz tog članka 1124. Građanskog zakonika prema kojoj ‚[s]ud nalaže zatraženi raskid, osim ako postoje razlozi koji opravdavaju davanje roka za izvršenje obveze', uzimajući u obzir da je upravo u području dugoročnih zajmova i kredita osiguranih hipotekom za kupnju nekretnina za stanovanje (20 ili 30 godina) relativno vjerojatno da će sudovi primijeniti taj razlog za odbijanje, osobito kada konkretno neizvršenje obveze plaćanja nije bilo vrlo značajno?

3. U slučaju da se prihvati da je za potrošača pogodniji nastavak hipotekarne ovrhe s učincima prijevremenog dospijeća, protivi li se člancima 6. i 7. [Direktive 93/13] sudska praksa poput one o kojoj je ovdje riječ koja dopunski primjenjuje zakonsku odredbu (članak 693. stavak 2. [LEC-a]) iako se ugovor može održati bez odredbe o prijevremenom dospijeću i koja priznaje učinke navedenoj odredbi iako nije ispunjen njezin bitni uvjet – da u ugovoru postoji valjan i djelotvoran sporazum o prijevremenom dospijeću, koji je upravo proglašen nepoštenim, ništetnim i bez učinka?"

O spajanju predmeta C-70/17 i C-179/17

41 S obzirom na povezanost predmeta C-70/17 i C-179/17 treba ih, u skladu s člankom 54. Poslovnika Suda, spojiti radi donošenja ove presude.

O prethodnim pitanjima

Dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku u predmetu C-179/17

42 Španjolska vlada osporava dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku u predmetu C-179/17 s obrazloženjem da je cilj tog zahtjeva upotpunjavanje pravnog okvira koji je naveo Tribunal Supremo (Vrhovni sud) u predmetu C-70/17 radi omogućavanja Sudu raspolaganja svim bitnim elementima za odgovaranje na prethodna pitanja postavljena u tom predmetu. Međutim, svrha zahtjeva za prethodnu odluku je dobivanje tumačenja prava Unije a ne ispravljanje sadržaja prethodnih pitanja postavljenih u okviru drugih predmeta koji su u tijeku pred Sudom. Usto, španjolska vlada smatra da se pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev odnose samo na tumačenje odredbi nacionalnog prava.

43 Kao što to nezavisni odvjetnik navodi u točki 43. svojeg mišljenja, treba podsjetiti da je, prema ustaljenoj sudskoj praksi, u okviru suradnje između Suda i nacionalnih sudova koja je uspostavljena člankom 267. UFEU-a, isključivo na nacionalnom sudu pred kojim se vodi postupak i koji mora preuzeti odgovornost za sudsku odluku koja će biti donesena da, uvažavajući posebnosti predmeta, ocijeni nužnost prethodne odluke za donošenje svoje presude i relevantnost pitanja koja postavlja Sudu (presude od 29. studenoga 1978., Redmond, 83/78, EU:C:1978:214, t. 25., i od 14. lipnja 2012., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 76. i navedena sudska praksa).

44 Stoga, budući da se postavljeno pitanje odnosi na tumačenje prava Unije, Sud je načelno dužan donijeti odluku. Sud može odbiti odlučivati o zahtjevu za prethodnu odluku koji je uputio nacionalni sud samo kada je očito da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku, ako je problem hipotetski ili ako Sud ne raspolaže činjeničnim i pravnim elementima potrebnima za davanje korisnog odgovora na upućena pitanja (presude od 16. lipnja 2015., Gauweiler i dr., C-62/14, EU:C:2015:400, t. 25. i od 20. prosinca 2017., Global Starnet, C-322/16, EU:C:2017:985, t. 17.).

45 U ovom predmetu, zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članaka 6. i 7. Direktive 93/13. Usto, odluka kojom se upućuje prethodno pitanje opisuje činjenični i pravni okvir dovoljno za utvrđivanje opsega postavljenih pitanja. Nadalje, nije očito da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku ili da je problem hipotetski.

46 Naposljetku, s obzirom na sudsku praksu iz točke 44. ove presude, pitanje je li namjera suda koji je uputio zahtjev upotpunjavanje pravnog okvira zahtjeva za prethodnu odluku koji je uputio Tribunal Supremo (Vrhovni sud) u predmetu C-70/17, nije relevantno za ocjenjivanje dopuštenosti zahtjeva za prethodnu odluku u predmetu C-179/17.

47 Iz toga slijedi da je zahtjev za prethodnu odluku u predmetu C-179/17 dopušten.

Meritum

48 Svojim pitanjima u predmetu C-70/17 i u predmetu C-179/17, koja treba zajedno ispitati, sudovi koji su uputili zahtjev pitaju, u biti, treba li članke 6. i 7. Direktive 93/13 tumačiti na način da se, kao prvo, kada se za odredbu o prijevremenom dospijeću ugovora o hipotekarnom zajmu utvrdi da je nepoštena, tu odredbu ipak može djelomično održati na snazi, uklanjanjem elemenata koji je čine nepoštenom, i, kao drugo, može li se, u suprotnom slučaju, postupak hipotekarne ovrhe pokrenut primjenom te odredbe ipak nastaviti dopunskom primjenom pravila nacionalnog prava, ako nemogućnost korištenja tim postupkom može biti suprotna interesima potrošača.

49 Prema ustaljenoj sudskoj praksi, sustav zaštite uspostavljen Direktivom 93/13 temelji se na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na poslovni subjekt kako u pogledu pregovaračke snage tako i u pogledu razine obaviještenosti – položaju koji vodi do pristanka na uvjete koje je poslovni subjekt prethodno sastavio, bez mogućnosti utjecaja na njihov sadržaj (vidjeti osobito presudu od 3. lipnja 2010., Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, t. 27. i navedenu sudsku praksu).

50 S obzirom na takav slabiji položaj, Direktiva 93/13 obvezuje države članice da propišu mehanizam koji bi osigurao da bilo koja ugovorna odredba o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo može biti podvrgnuta ispitivanju kako bi se ocijenilo je li eventualno nepoštena. S tim u vezi, nacionalni je sud dužan utvrditi, uzimajući u obzir kriterije navedene u članku 3. stavku 1. i članku 5. Direktive 93/13, ispunjava li takva odredba, s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, zahtjeve savjesnosti i poštenja, ravnoteže i transparentnosti, kako ih postavlja ta direktiva (vidjeti u tom smislu presude od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C 92/11, EU:C:2013:180, t. 42. do 48., i od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 40.).

51 U ovom predmetu, iz utvrđenja sudova koji su uputili zahtjev proizlazi da odredbe u glavnom postupku, iako su inspirirane člankom 693. stavkom 2. LEC-a, u verziji koja je bila na snazi na dan potpisivanja ugovora o hipotekarnom zajmu o kojima je riječ u glavnom postupku, čiji su one dio, treba smatrati nepoštenima, jer se njima predviđa da financijska ustanova može utvrditi prijevremeno dospijeće ugovora i zahtijevati povrat zajma kada dužnik ne plati jednu mjesečnu ratu.

52 U tom kontekstu, treba prije svega podsjetiti da su, u skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13, sudovi koji su uputili zahtjev obvezni izuzeti iz primjene nepoštene odredbe kako one ne bi imale obvezujuće učinke na potrošača, osim ako se potrošač tomu protivi (vidjeti, u tom smislu, presude od 4. lipnja 2009., Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, t. 35., i od 14. lipnja 2012., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 65.).

53 Nadalje, prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda, članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da se toj odredbi protivi pravilo nacionalnog prava koje u slučaju kada nacionalni sud utvrdi ništetnost nepoštene odredbe u ugovoru sklopljenom između poslovnog subjekta i potrošača tom sudu omogućuje dopunu tog ugovora uz izmjenu sadržaja te ugovorne odredbe (presude od 14. lipnja 2012., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 73., i od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 77.).

54 Stoga, kada bi nacionalni sud mogao izmijeniti sadržaj nepoštenih odredbi u takvom ugovoru, takva mogućnost mogla bi naštetiti ostvarenju dugoročnog cilja postavljenog člankom 7. Direktive 93/13. Naime, takva mogućnost pospješila bi gubitak preventivnog učinka prema poslovnim subjektima do kojeg inače dolazi jednostavnim izuzimanjem nepoštenih odredbi od primjene u odnosu na potrošača, s obzirom na to da bi poslovni subjekti ostali u napasti da koriste takve odredbe znajući da bi nacionalni sudac, čak i kada bi ih morao proglasiti ništetnima, mogao nadopuniti ugovor koliko je potrebno da se zaštiti interes tih poslovnih subjekata (presude od 14. lipnja 2012., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, t. 69., i od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 79.).

55 U ovom slučaju, jednostavno uklanjanje razloga ništetnosti koji dovodi do nepoštenosti odredbi u glavnom postupku dovelo bi, u konačnici, do revizije sadržaja tih odredbi utječući na njihovu bit. Stoga se ne može prihvatiti djelomično zadržavanje tih odredbi, jer bi se mogla izravno nanijeti šteta preventivnom učinku iz prethodne točke ove presude.

56 Međutim, Sud je već presudio da iz sudske prakse navedene u točkama 53. i 54. ove presude ne proizlazi da se, u situaciji kada se ugovor sklopljen između poslovnog subjekta i potrošača ne može održati nakon uklanjanja nepoštene odredbe, članku 6. stavku 1. Direktive 93/13 protivi to da nacionalni sud, primjenom načela ugovornog prava, ukloni nepoštenu odredbu zamjenjujući je

dopunskom odredbom nacionalnog prava u situacijama u kojima nacionalni sud zbog utvrđivanja ništetnosti nepoštene odredbe mora ugovor u cijelosti utvrditi ništetnim, izlažući time potrošača za njega nepovoljnim posljedicama, na način da ga se time kažnjava (vidjeti u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 80., 83. i 84.).

57 S tim u vezi, Sud je presudio da je takva zamjena u potpunosti opravdana s obzirom na cilj Direktive 93/13. Naime, ona je u skladu s ciljem članka 6. stavka 1. Direktive 93/13, s obzirom na to da je prema ustaljenoj sudskoj praksi njezin cilj zamijeniti formalnu ravnotežu koju ugovor uspostavlja između prava i obveza ugovornih stranaka stvarnom ravnotežom kojom se ponovno uspostavlja jednakost između potonjih, a ne dovesti do utvrđivanja ništetnosti svih ugovora s nepoštenim odredbama (vidjeti u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C 26/13, EU:C:2014:282, t. 81. i 82., kao i navedenu sudsku praksu).

58 Kada, u situaciji poput one opisane u točki 56. ove presude, ne bi bilo dopušteno nepoštenu odredbu zamijeniti dopunskom odredbom nacionalnog prava, te bi sudac morao cijeli ugovor utvrditi ništetnim, potrošač bi mogao biti izložen osobito štetnim posljedicama, na način da bi bila ugrožena odvraćajuća funkcija utvrđivanja ništetnosti takvog ugovora. Naime, kada je riječ o ugovoru o zajmu, takvo utvrđivanje ništetnosti dovelo bi u načelu do neposrednog dospijeća na naplatu preostalog iznosa zajma koji bi svojom veličinom mogao nadići financijsku sposobnost potrošača pa bi slijedom toga ono imalo prije za cilj sankcionirati potrošača, a ne davatelja zajma kojega se takvim postupanjem ne bi odvratilo od stavljanja takvih odredbi u ugovore koji su dio njegove ponude (vidjeti, u tom smislu, presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 83. i 84.).

59 Zbog sličnih razloga, treba zaključiti da, u situaciji u kojoj se ugovor o hipotekarnom zajmu sklopljen između poslovnog subjekta i potrošača ne može održati nakon uklanjanja nepoštene odredbe čiji je tekst inspiriran zakonskom odredbom primjenjivom u slučaju sporazuma ugovornih stranaka, članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 ne treba tumačiti na način da mu se protivi to da nacionalni sud, radi izbjegavanja ništetnosti tog ugovora, zamijeni tu odredbu novim tekstom te referentne zakonske odredbe uvedene nakon sklapanja ugovora, jer bi utvrđivanje ništetnosti ugovora potrošača izložilo osobito štetnim posljedicama.

60 U ovom predmetu, ugovori o kojima je riječ u glavnom postupku odnose se na, kao prvo, dodjelu zajmova od strane banke i, kao drugo, osnivanje hipotekarskih jamstava u vezi s tim zajmovima. Odredbe u glavnom postupku, koje se inspiriraju tekstom članka 693. stavka 2. LEC-a, u verziji koja je bila na snazi na dan potpisivanja tih ugovora, u biti omogućuju uključenim bankama proglašenje dospijeća zajma i zahtijevanje plaćanja ukupnog dugovanog iznosa u slučaju neplaćanja bilo koje mjesečne rate. Na sudovima koji su uputili zahtjev je da provjere, u skladu s pravilima nacionalnog prava i na temelju objektivnoga pristupa (vidjeti, u tom smislu, presudu od 15. ožujka 2012., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, t. 32.), bi li uklanjanje tih odredbi dovelo do toga da se ugovori o hipotekarnom zajmu ne mogu održati.

61 U tom slučaju, na sudovima koji su uputili zahtjev je da ispitaju bi li utvrđivanje ništetnosti ugovorâ o hipotekarnom zajmu o kojima je riječ u glavnom postupku izložilo predmetne potrošače osobito štetnim posljedicama. S tim u vezi, iz odluka kojima se upućuje zahtjev za prethodnu odluku proizlazi da bi takvo utvrđivanje ništetnosti moglo utjecati, konkretno, na postupovna pravila nacionalnog prava prema kojima banke mogu potraživati, u sudskom postupku, ukupan iznos ostatka zajma koji duguju potrošači. Stoga, u slučaju utvrđivanja ništetnosti ugovorâ o hipotekarnom zajmu o kojima je riječ u glavnim postupcima, naplatu tražbina banaka treba izvršiti u redovnom postupku ovrhe, dok se, kada se ti ugovori održavaju na snazi zamjenjivanjem nepoštene odredbe novom verzijom članka 693. stavka 2. LEC-a, omogućavajući prijevremeno dospijeće tih istih ugovora nakon što dužnik zakasni s plaćanjem barem tri mjesečne rate, i dalje primjenjuje poseban postupak hipotekarne ovrhe. Ta dva postupka se osobito razlikuju time što poseban postupak hipotekarne ovrhe na nekretnini za stanovanje karakterizira mogućnost da dužnik oslobodi nekretninu pod hipotekom do dana otvaranja

javne dražbe polaganjem dugovanih iznosa, mogućnost ishođenja djelomičnog otpusta duga, kao i jamstvo da se nekretninu pod hipotekom neće prodati po cijeni nižoj od 75 % njezine procijenjene vrijednosti.

62 Međutim, takvo pogoršanje postupovnog položaja uključenih potrošača, zbog korištenja redovnog postupka ovrhe umjesto posebnog postupka hipotekarne ovrhe, relevantno je u okviru ocjene posljedica utvrđivanja ništetnosti predmetnih ugovora, i, u skladu s onim što je utvrđeno u točki 59. ove presude, stoga može opravdati, jer navedene potrošače izlaže osobito štetnim posljedicama, to da sudovi koji su uputili zahtjev zamijene nepoštene odredbe verzijom tog članka 693. stavka 2. LEC-a koja je stupila na snagu nakon potpisivanja ugovora o kojima je riječ u glavnom postupku. Međutim, budući da su karakteristike tih postupaka ovrhe isključivo u sferi nacionalnog prava, na samim sudovima koji su uputili zahtjev je da provedu s tim u vezi potrebne provjere i usporedbe.

63 Nasuprot tomu, ako ti isti sudovi dođu do zaključka da se predmetni ugovori o hipotekarnom zajmu mogu održati bez nepoštenih odredaba iz glavnog postupka, na njima je, u skladu sa sudskom praksom iz članka 56. ove presude, da izuzmu iz primjene te odredbe, osim ako se potrošač tomu protivi, osobito kada potonji smatra da bi hipotekarna ovrha provedena na temelju takve odredbe za njega bila povoljnija od ovrhe koja se provodi redovnim putem. Naime, taj se ugovor u načelu mora održati bez ikakve izmjene osim one koja proizlazi iz uklanjanja nepoštenih odredbi, ako je takav kontinuitet ugovora pravno moguć prema pravilima nacionalnog prava (vidjeti, u tom smislu, presudu od 26. siječnja 2017., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, t. 71.).

64 S obzirom na prethodna razmatranja, na pitanja postavljena u predmetima C-70/17 i C-179/17 treba odgovoriti u smislu da članke 6. i 7. Direktive Vijeća 93/13 treba tumačiti na način da im se, s jedne strane, protivi to da se odredbu o prijevremenom dospijeću ugovora o hipotekarnom zajmu za koju se utvrdi da je nepoštena djelomično održi na snazi, uklanjanjem elemenata koji je čine nepoštenom, kada bi takvo uklanjanje dovelo do revizije sadržaja takve odredbe utječući na njezinu bit, i da se tim člancima, s druge strane, ne protivi to da nacionalni sud otkloni ništetnost takve nepoštene odredbe zamjenjujući je novim tekstom zakonske odredbe koji je inspirirao tu odredbu, primjenjivim u slučaju sporazuma ugovornih stranaka, kada se predmetni ugovor o hipotekarnom zajmu ne može održati u slučaju uklanjanja te nepoštene odredbe, i kada utvrđivanje ništetnosti cijelog ugovora potrošača izlaže osobito štetnim posljedicama.

Troškovi

65 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

Članke 6. i 7. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, treba tumačiti na način da im se, kao prvo, protivi to da se odredbu o prijevremenom dospijeću ugovora o hipotekarnom zajmu za koju se utvrdi da je nepoštena djelomično održi na snazi, uklanjanjem elemenata koji je čine nepoštenom, kada bi takvo uklanjanje dovelo do preispitivanja sadržaja takve odredbe utječući na njezinu bit, i da se tim člancima, s druge strane, ne protivi to da nacionalni sud otkloni ništetnost takve nepoštene odredbe zamjenjujući je novim tekstom zakonske odredbe koji je inspirirao tu odredbu, primjenjivim u slučaju sporazuma ugovornih stranaka, kada se predmetni ugovor o hipotekarnom zajmu ne može održati u slučaju uklanjanja te nepoštene odredbe, i kada utvrđivanje ništetnosti cijelog ugovora potrošača izlaže osobito štetnim posljedicama.

Potpisi